

RECENZJA. CHAM S. 2007. Field Guide to the larvae and exuviae of British Dragonflies. Volume 1: Dragonflies (Anisoptera). The British Dragonfly Society. Gem Publishing Company, Brightwell, Wallingford, 76 ss. ISBN-978-0-9556471-0-9.

REVIEW. CHAM S. 2007. Field Guide to the larvae and exuviae of British Dragonflies. Volume 1: Dragonflies (Anisoptera). The British Dragonfly Society. Gem Publishing Company, Brightwell, Wallingford, 76 ss. ISBN-978-0-9556471-0-9.

Grzegorz TOŃCZYK

Katedra Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii, Uniwersytet Łódzki, ul. Banacha 12/16, 90-237 Łódź; tonczyk@biol.uni.lodz.pl

W roku 2007 ukazał się krótki i atrakcyjny przewodnik terenowy do oznaczania stadiów preimaginalnych ważek, sygnowany przez The British Dragonfly Society. Jego autorem jest Steve CHAM, a opracowanie traktuje o larwach ostatniego stadium i wylinkach ważek zaliczanych do podrzędu Anisoptera (ważki różnoskrzydłe). Terytorialnie opracowanie dotyczy gatunków spotykanych na obszarze Wielkiej Brytanii i Irlandii. Książeczka (tak chyba można nazwać to wydawnictwo) w miękkiej oprawie, liczy 76 stron formatu A5 i kosztuje 10 €.

Recenzowana praca jest przykładem bardzo dobrego wykorzystania możliwości technik związanych z wykonywaniem i obróbką zdjęć cyfrowych. Oglądając tą książkę należy zadać sobie pytanie – dlaczego jeszcze czegoś takiego nie zrobiliśmy? Wydaje się, że właśnie tego typu opracowania, które podają podstawowe informacje na temat ważek, znakomicie służą popularyzacji wiedzy o tej grupie owadów. Książka pokazująca jak oznaczać ważki na podstawie wylinek ma także pewien aspekt moralno-ochroniarski. Popularyzuje

bowiem gromadzenie materiałów bez zabijania owadów, czyli najbardziej przyjazną obok obserwacji metodę poznawania tych owadów.

Co możemy znaleźć w recenzowanej pracy? Krótki wstęp informuje, że jest to terenowy przewodnik do oznaczania larw ostatniego stadium i wylinek ważek spotykanych na obszarze Wielkiej Brytanii i Irlandii. Autor wyjaśnia, że klucz nie ma zwykłego dla tego typu opracowań układu dychotomicznego cech, a jest raczej obrazkowym przewodnikiem po świecie ważek. Ponadto pada informacja o tym, że cechy przedstawione na zdjęciach są tak dobrane, aby można je było zaobserwować gołym okiem lub przy użyciu ręcznej lupki o niewielkim powiększeniu.

Kolejny rozdział ilustrowany dobrze dobranymi zdjęciami omawia morfologię larw i wylinek. Mamy ilustrację pokazującą ogólną budowę ciała oraz opis i zdjęcia różnych elementów umieszczonych na głowie, tułowiu i odwłoku, które należy oglądać podczas identyfikacji okazów. Zdjęcia na stronach 6–7 umożliwiają rozróżnienie płci larw ostatniego stadium i wylinek. O ile u Aeshnidae

jest to łatwe i zwykle nie sprawia kłopotu, to w przypadku Gomphidae, a zwłaszcza Libellulidae i Corduliidae to bardzo cenna umiejętność. Zamieszczone zdjęcia obrazowo wyjaśniają różnice morfologiczne pozwalające na rozróżnienie płci.

Następne dwa rozdziały to krótkie kompendium wiedzy o tym, jak i gdzie zbierać larwy ważek i ich wylinki. Przystępnie przedstawiono przegląd mikrosiedlisk larw wskazując, że poszczególne gatunki zajmują w zbiornikach odmienne siedliska. Opisano także miejsca i czas przeobrażania ważek, co znakomicie pomaga w zorientowaniu się, dokąd należy się udać w celu zbioru wylinek. W tej części znajdujemy także przydatne informacje o cyklach życiowych ważek, wylotach oraz sposobach hodowli zebranego w terenie materiału.

Ciekawym i niezwykle ważnym elementem pracy jest tekst na stronach 16–17. Wskazuje on, jak istotne obok zbioru larw i wylinek jest gromadzenie danych o zbieranym materiale i jak wiele informacji można z niego uzyskać. Godna polecenia jest też karta obserwacji terenowych służąca do gromadzenia danych cząstkowych. Tak zebrane w terenie i przygotowane dane o zaobserwowanych gatunkach znakomicie ułatwiają dalsze analizy. Ważnym dodatkiem jest jeszcze tablica z graficznie przedstawionymi okresami lotu imagines, co znakomicie ułatwia określenie momentu wylotów (czyli występowania wylinek) oraz ustalenie najbardziej korzystnego momentu dla poszukiwania larw.

Po częściach wprowadzających następuje część szczegółowa umożliwiająca identyfikację larw i wylinek. Na początek mamy ciekawy i raczej przekonujący klucz umożliwiający przyporządkowanie zebranego materiału do poziomu rodziny/rodzaju na podstawie sylwetki (czarny rysunek konturowy) larwy/wylinki. Kolejna

możliwość identyfikacji to klucz oparty na opisie cech charakteryzujących te same co w poprzednim kluczu poziomy identyfikacji. Możemy tutaj szybko określić, czy znaleziona larwa/wylinka należy do: Aeshnidae, Cordulegastridae (*Cordulegaster*), Gomphidae, Corduliidae lub Libellulidae, które rozbite są na rodzaje: *Libellula*, *Orthetrum*, *Sympetrum* i *Leucorrhinia*. Na kolejnych kilkudziesięciu stronach znajdują się opisy i ilustracje dotyczące 25 gatunków. Są to: *Brachytron pratense*, *Aeshna caerulea*, *A. juncea*, *A. mixta*, *A. cyanea*, *A. grandis*, *A. isocoetes*, *Anax imperator*, *A. parthenope*, *Gomphus vulgatissimus*, *Cordulegaster boltonii*, *Cordulia aenea*, *Somatochlora metallica*, *S. arctica*, *Libellula quadrimaculata*, *L. fulva*, *L. depressa*, *Orthetrum cancellatum*, *O. coerulescens*, *Sympetrum striolatum*, *S. sanguineum*, *S. danae*, *S. flaveolum*, *S. fonscolombii* i *Leucorrhinia dubia*. Każdemu gatunkowi poświęcono w opracowaniu dwie strony. Znajduje się na nich tekst opisujący larwy/wylinki, złożony z kilku elementów, jak: rozmiary larwy ostatniego stadium i wylinki; cechy morfologiczne widoczne na głowie, tułowiu i odwłoku; informacja o gatunkach bardzo podobnych, z którymi można pomylić opisany gatunek; opis typowego siedliska larwy. Obok części tekstowej przy każdym gatunku zamieszczono od 4 do 7 zdjęć pokazujących totalny pokrój larwy/wylinki od strony grzbietowej i bocznej oraz zdjęcia pokazujące niektóre istotne dla identyfikacji cechy np. zakończenie odwłoka, maskę itp. Przy każdym gatunku zamieszczono też rysunek konturowy przedstawiający pokrój larwy/wylinki.

Opracowanie zakończone jest krótkim spisem prac polecanych do identyfikacji larw i wylinek ważek oraz słownikiem najważniejszych terminów morfologicznych.

Na koniec mojej recenzji ogólna ocena

przydatności tego opracowania. Wykorzystanie nowoczesnych technik fotograficznych kusi, każdy posiadacz odpowiedniego sprzętu może zrobić dobre zdjęcia i wykorzystać je w publikacjach z mniejszym lub większym talentem. Wydaje mi się, że w recenzowanej pracy talentu jest dużo i to dobrze świadczy o autorze i jego opracowaniu. Oczywiście nie jest to książka doskonała, co ją zatem ogranicza? Po pierwsze jej lokalność – zestaw gatunków w porównaniu z listą Anisoptera wykazanych z Europy jest ubogi. Nie jest to jednak poważny zarzut. Taki jest skład fauny regionu, którego dotyczy praca i trudno mieć do tego stanu rzeczy pretensje. Cechy wykorzystywane do identyfikacji gatunków są właściwe, chociaż czasem odbiegają od tych używanych w najlepszej literaturze przedmiotu. To jednak w dużej mierze kwestia wyboru i konieczności budowania klucza nie dla całej fauny ważek różnoskrzydłych Europy, a dla konkretnego zestawu gatunków. Poważniejszym zastrzeżeniem jest to, że cechy prezentowane są wyłącznie na zdjęciach wylinek, mimo iż w tytule książki mowa o larwach. Morfologia ostatniego stadium larwalnego w dużej mierze jest tożsama z morfologią wylinek, jednak nie zawsze. Przy cechach bazujących na proporcjach między różnymi elementami ciała mogą wystąpić dość duże różnice. Wadą jest także brak choćby rysunkowego klucza dychotomicznego

prowadzącego do rodzin i rodzajów, np. *Aeshna*. Do tego rodzaju kluczy przyzwyczajona jest większość entomologów i jest to najlepsze rozwiązanie. Znawca ważek, mniej czy bardziej zaawansowany, da sobie radę bez problemu z rozwiązaniami zastosowanymi w tym opracowaniu, jednak jak ono będzie służyło osobom początkującym – nie wiem. Podejrzewam, że momentami nie będzie łatwo. Reasumując, książka CHAMA jest opracowaniem ciekawym, kuszącym obrazkiem i zwartą treścią. Można ją dobrze ocenić jako narzędzie dla entomologa-amatora z Wysp Brytyjskich i Irlandii. Dla użytkownika polskiego – to przede wszystkim dobry pomysł na przygotowanie tego typu opracowania. Jeśli chodzi o jednoznaczną ocenę, to postawiłbym ocenę średnią i określił całość jako miłą, aczkolwiek niekonieczny „gadżet” ważkowy.

Summary

“Field Guide to the larvae and exuviae of British Dragonflies. Volume 1: Dragonflies (Anisoptera)” is an interestingly prepared key to the identification of final stage larvae and exuviae of dragonflies. The review contains the debriefing of contents with emphasising the value of good photographs presenting exuviae of 25 dragonfly species. The study was evaluated as a moderately successful work of local importance.